EFECTUL UTIL ÎN MATERIA PROTECŢIEI DREPTURILOR OMULUI PRIN PRISMA JURISPRUDENŢEI CONSTITUŢIONALE

CZU: 341.231.14:343.211.3:342.565.2

Stanislav PAVLOVSCHI

Şcoala doctorală Ştiinţe Juridice,
Universitatea de Stat din Moldova

EFFECTIVNESS IN THE FIELD OF PROTECTION OF HUMAN RIGHTS VIA THE CONSTITUTIONAL CASE-LAW

The European Convention on Human Rights is intented to guarantee not rights that are theoretical or illusory but rights that are practical and effective, as per the settled case-law of the European Court of Human Rights. Therefore, it falls on each Member State to ensure the effective protection of the fundamental rights. In this regard, the Constitutional Court of the Republic of Moldova has guided itself by the case-law of the Strasbourg Court on a regular basis, and continues to do so, making use of practically the same interpretation modalities so as to comply with the European standards set by the Convention. In this article, the concept of effectivness will be discussed by reference to the constitutional case-law of Moldova.

Keywords: *effectiveness, purpose, object, teleological interpretation, European convention, human rights.*

În practica naţională şi în cea internaţională există mai multe metode de interpretare utilizate de către tribunale pentru a soluţiona chestiunile juridice aflate în faţa lor. Conceptul de efect util (*effet util*) este utilizat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare – CtEDO) şi, în special, de Curtea de Justiţie a Uniunii Europene (în continuare – CJUE), acesta fiind o trăsătura specifică dreptului european.

Preliminar, remarcăm că recurgerea la anumite metode de interpretări se face doar în anumite cazuri, cum ar fi atunci când sensul prevederilor supuse examinării nu este clar reieşind din sensul obişnuit al cuvintelor. Acesta este cazul interpretării teleologice (interpretare în funcţie de scop), care este într-o legătură strânsă cu efectul util. Nu există un consens unanim printre doctrinari privind raportul dintre aceste două, unii susţinând că efectul util este „distinct de standardul obiectului şi al scopului prin faptul că este o extensie a abordării teleologice a Convenţiei de la Viena" [1, p.11].

Alţii susţin că interpretarea teleologică şi efectul util sunt unul şi acelaşi concept, iar, reieşind din efectele pe care acestea le produc, nu ar fi greşit de a susţine această

teză. Mai mult, este de menționat că chiar şi unii judecători ai CtEDO nu fac o distincție între aceste două.

Sensul efectului util, în materia interpretării tratatelor, este că o normă trebuie interpretată astfel încât aceasta să fie efectivă pentru a răspunde scopului sau intenției urmărite prin această normă. În acest caz, se atrage atenție scopului şi obiectului unui tratat, contextului în care acesta a fost elaborat şi, la necesitate, se poate recurge la examinarea lucrărilor pregătitoare.

Este oportun de a menționa practica constantă a CJUE în privința conceptului efectului util, având în vedere locul central pe care acesta din urmă îl ocupă în dreptul Uniunii Europene. Aşadar, în jurisprudența CJUE s-a stabilit că atunci când o dispoziție de drept al Uniunii este susceptibilă de mai multe interpretări, trebuie să se acorde prioritate aceleia de natură să îi păstreze efectul util [2]. Aceasta este o trăsătură reținută la nivelul Uniunii, ca o normă să fie mai degrabă mai efectivă decât să-i fie restrânse efectele sau câmpul.

În cazul practicii CtEDO, aceasta din urmă s-a bazat în mod frecvent în jurisprudența sa pe prevederile Convenției de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor, atunci când era chemată să se pronunțe cu privire la cererile aflate în fața ei, în special pentru a stabili întinderea protecției unui drept prevăzut de Convenție.

De exemplu, în cauza *Saadi vs. Regatul Unit*, CtEDO, atunci când s-a referit la articolul 5 § 1 lit.f) din Convenție, a reținut că „la stabilirea sensului Convenției al acestei fraze, aceasta va fi, ca întotdeauna, ghidată de articolele 31-33 din Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor" [3].

Articolul 31 din Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor stabileşte că un tratat trebuie să fie interpretat cu bună-credință potrivit sensului obişnuit ce urmează a fi atribuit termenilor tratatului în contextul lor şi în lumina obiectului şi scopului său [4].

În această ordine de idei, luarea în considerare a obiectului şi a scopului Convenției îl determină în mod firesc pe judecătorul european să dea tot efectul său util dispozițiilor Convenției pentru a asigura drepturilor garantate o efectivitate veritabilă. Această exigență de efectivitate este marca distinctivă – şi inovatoare – a dreptului european al drepturilor omului [5].

Aşadar, jurisprudența CtEDO, potrivit căreia Convenția are ca scop garantarea drepturilor şi a libertăților care sunt practice şi efective, şi nu a celor teoretice sau iluzorii [6], este una extinsă şi foarte bine stabilită. De altfel, acest considerent este adesea utilizat pentru întinderea protecției oferite de Convenție, prin extinderea câmpului de aplicare a articolelor sale, lucru firesc având în vedere că Convenția este un instrument viu, care trebuie interpretat în condițiile zilelor de azi. Extinderea „competenței" CtEDO în acest sens a fost rezultatul recurgerii la interpretarea teleologică şi la doctrina efectului util [7, p.69].

Menționăm că considerentele expuse *supra* sunt valabile şi pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova (în continuare – CCM). În baza primatului dreptului european în materia drepturilor omului asupra celui național (art.4 din Constituție) şi

în baza caracterului subsidiar al Convenției, la examinarea sesizărilor depuse CCM se bazează în mod frecvent pe raționamentele CtEDO pentru a oferi o protecție cât mai efectivă drepturilor prevăzute de Constituție şi, implicit, pentru a preveni o eventuală condamnare a statului Republica Moldova pentru încălcarea unei prevederi din Convenție.

La fel cum CtEDO interpretează articolele Convenției şi stabileşte protecția şi garanțiile pe care le oferă, inclusiv în sensul întinderii lor făcând trimitere la scop, tot aşa CCM interpretează articolele Constituției şi stabileşte protecția şi garanțiile pe care le oferă, inclusiv în sensul întinderii lor, făcând trimitere la scop. Prin urmare, practicile lor în acest context sunt asemănătoare.

Aşadar, atunci când se referă la dreptul la un proces echitabil sau la dreptul de acces la un tribunal, garantat de articolul 20 din Constituție şi, respectiv, de articolul 6 § 1 din Convenție, CCM reține că aceste drepturi trebuie să fie practice şi efective, nu teoretice şi iluzorii, similar Curții Europene. De altfel, în jurisprudența sa CCM a reiterat că articolul 20 din Constituție îşi găseşte corespondența în articolul 6 din Convenție.

În scopul acestui articol, ne vom referi la două hotărâri relativ recente ale CCM pentru a ilustra felul în care această instituție asigură efectivitatea şi caracterul practic al drepturilor omului: Hotărârea nr.6 din 19 martie 2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 265 alin.(2) din Codul de procedură penală şi Hotărârea nr.26 din 10 noiembrie 2020 privind controlul constituționalității unor prevederi din articolul 453 alin.(1) din Codul de procedură penală.

Cu referire la prima hotărâre, obiectul acesteia îl reprezenta contestarea refuzului organului de urmărire penală de a primi plângerea sau denunțul privind comiterea unei infracțiuni [8].

În motivarea excepției de neconstituționalitate, autorul pretindea că posibilitatea persoanei de a contesta refuzul organului de urmărire penală de a-i primi plângerea sau denunțul privind pretinse fapte infracționale era imprevizibilă. Acest refuz putea fi primit prin poştă de către persoană după expirarea celor cinci zile rezervate contestării. O eventuală contestare a refuzului organului de urmărire penală de a-i primi plângerea sau denunțul ar fi respinsă ca tardivă. Persoanei trebuie să i se acorde posibilitatea de a contesta refuzul în discuție de la data la care acesta i s-a adus la cunoştință, nu de la data emiterii lui.

Pentru soluționarea excepției în discuție, CCM a reținut că dreptul de acces la un tribunal, garantat de articolul 20 din Constituție şi, respectiv, de articolul 6 § 1 din Convenție, trebuie să fie practic şi efectiv, nu teoretic şi iluzoriu. Efectivitatea dreptului în discuție reclamă ca persoanele să aibă posibilitatea clară şi concretă de a contesta un act care constituie o ingerință în exercitarea drepturilor sale. Dreptul de acces la un tribunal nu include doar dreptul de a iniția o acțiune în justiție, ci şi dreptul la soluționarea cauzei de către un tribunal competent să se pronunțe asupra tuturor aspectelor de fapt şi de drept (*Parohia Greco-Catolică Lupeni şi alții vs. România* [MC], 29 noiembrie 2016, § 86).

Sub acest aspect, Curtea Europeană a menționat că, deşi respectarea termenelor prevăzute în legislația internă este în interesul securității juridice şi al bunei administrări a justiției, în cazuri excepționale trebuie să se dea dovadă de flexibilitate, pentru a se asigura faptul că accesul la un tribunal nu este limitat prin încălcarea prevederilor Convenției (*Marc Brauer vs. Germania*, 1 septembrie 2016, § 42).

Aşadar, CCM a reținut că dreptul de a formula o contestație nu poate fi exercitat în mod efectiv decât de la data la care persoanei i se aduce la cunoştință actul contestat. În caz contrar, el riscă să devină unul teoretic şi iluzoriu.

Cu referire la cea de-a doua hotărâre menționată, obiectul acesteia îl reprezentau temeiurile pentru recursul în anulare [9]. În acea situație, autorul sesizării susținea că, în situația în care CtEDO informează Guvernul despre depunerea cererii după cele şase luni de la data rămânerii irevocabile a hotărârii judecătoreşti, calea de atac a recursului în anulare (adică, accesul la un tribunal) devine teoretică şi iluzorie, deoarece Curtea Supremă de Justiție nu admite un recurs în anulare separat în baza acestui temei legal.

Acesta mai susținea că, deşi articolul în discuție prevedea că hotărârile irevocabile pot fi atacate cu recurs în anulare când CtEDO informează Guvernul despre depunerea cererii, textul contestat este aplicat în sensul în care trebuie formulat doar un singur recurs în anulare, excluzând posibilitatea formulării a două asemenea recursuri: unul în interiorul termenului de şase luni de la data rămânerii irevocabile a hotărârii judecătoreşti, dacă există temeiuri, şi altul în interiorul termenului de şase luni de la informarea Guvernului de către CtEDO.

În acest context, CCM a notat că interpretarea pe care o poate impune utilizarea termenului „inclusiv" făcea ca norma contestată să fie incertă, să contravină standardului calității legii şi să încalce dreptul de acces liber la justiție, la un proces echitabil, deplin şi obiectiv, fiind de natură să conducă la condamnări ale statului Republica Moldova de către CtEDO.

Având în vedere esența articolului 6 din Convenția Europeană, precum şi pe cea a articolelor 20 şi 119 din Constituție, CCM a statuat că se impunea examinarea separată a unor asemenea recursuri în anulare în scopul constatării existenței sau lipsei vreunui viciu fundamental în cadrul procedurii precedente. În caz contrar, recursul în anulare fundamentat pe informarea CtEDO comunicată Guvernului devenea unul teoretic şi iluzoriu.

În consecință, având în vedere unul dintre scopurile urmărite de prevederile contestate, *i.e.* garantarea exercitării unor căi extraordinare de atac în vederea evitării unei condamnări la CtEDO, dar şi evitarea unei încălcări a dreptului de acces la un tribunal, provocate de formularea incertă a acestui articol, care afectează aşteptarea legitimă a destinatarilor legii, CCM a considerat neconstituțional termenul „inclusiv" din articolul 453 alin.(1) din Codul de procedură penală pe motiv că contravine articolelor 20 şi 119, coroborate cu articolele 23 şi 54 din Constituție.

Astfel, aceste două hotărâri denotă că jurisprudența constituțională asigură protecția reală şi practică a drepturilor omului, respectând condiția efectivității impusă de

Curtea de la Strasbourg şi, implicit, de Convenţia Europeană. De altfel, această practică a Curţii Constituţionale de a face trimitere constantă la jurisprudenţa CtEDO este şi o modalitate de a ridica standardele naţionale referitoare la drepturile fundamentale la nivelul celor europene.

Referinţe:

1. Pickard Duncan. Judicial Interpretation at the European Court of Justice as a Feature of Supranational Law. In: *European Union Law Working Papers*, 2017, no.20. Disponibil: https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2017/05/pickard_eulawwp20.pdf.
2. Hotărârea Curţii de Justiţie a Uniunii Europene din 21 martie 2019 în cauza C-465/17. Disponibil: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=%2522donner%2Bla%2Bpriorit%25C3%25A9%2B%25C3%25A0%2Bcelle%2Bqui%2Best%2Bde%2Bnature%2B%25C3%25A0%2Bsauvegarder%2Bson%2Beffet%2Butile%2522&docid=212006&pageIndex=0&doclang=RO&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=5103309.
3. Hotărârea Curţii Europene a Drepturilor Omului în cauza *Saadi vs. Regatul Unit*, nr.13229/03 din 29 ianuarie 2008. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84709;
4. Convenţia de la Viena din 23 mai 1969 cu privire la dreptul tratatelor, în vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117717&lang=ro.
5. Sudre Frédéric. *Des techniques d'interprétation aux fins de « développement » des droits de l'homme.* Paris: Palais du Luxembourg les 29 et 30 septembre 2006. Disponibil: http://www.senat.fr/colloques/office_du_juge/office_du_juge12.html#toc153;
6. Hotărârea Curţii Europene a Drepturilor Omului în cauza *Guðmundur Andri Ástráðsson vs. Islanda*, nr.26374/18 din 1 decembrie 2020. Disponibil: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206582.
7. Riendeau-Fournier Coralie. *L'élargissement de la compétence de la Cour européenne des droits de l'homme: la pertinence du concept d'hégémonie en droit international*. Université du Québec à Montréal, 2015. Disponibil: https://archipel.uqam.ca/8746/1/M14427.pdf;
8. Hotărârea Curţii Constituţionale a Republicii Moldova nr.6 din 19 martie 2019. Disponibil: https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_6_2019_8g_2019_rou.pdf.
9. Hotărârea Curţii Constituţionale a Republicii Moldova nr.26 din 10 noiembrie 2020. Disponibil: https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_26_2020_94a_2020_rou.pdf.